

Koninklijke Belgische Marine-Academie 14
Mededelingen. Boek xxxi. Antwerpen, 2001
**HET VISSERSVAARTUIG EN HET HARINGTIEND TE
NIEUWPOORT IN DE MIDDELEEUWEN (1183-1399)**

157, 158, 14, 163

Lic. Roger DEGRYSE

119402

Tijdens de Middeleeuwen hieven in het christelijke Westen de bisschoppen en kloosterorden op de producten van de landbouw een aandeel in de jaarlijkse oogsten, genaamd "decima" of tiend, blijkbaar omdat het oorspronkelijk in natura zoveel bedroeg of vertegenwoordigde. Het was een gebruik dat reeds op het einde van de achtste eeuw, onder de regering van Karel de Grote, algemeen verspreid was of minstens door die Frankische vorst wettelijk veralgemeend werd (1). Sommige kloosters hieven ook tienden op de vangst van paling en andere soorten vis in de rivieren en visvijvers. Dit deed o.m. de Gentse Sint-Pietersabdij in de elfde eeuw, in het moerassig gebied van de burcht en nederzetting Broekburg nabij de Vlaamse kust (2). In het verlengde van deze kust, te Bonen of Boulogne, hadden de kanunniken van het kapittel van de kerk Sint-Wulmar reeds omstreeks 1100 het voorrecht verkregen van de vissers een aandeel in de vangst van haring en makreel of zelfs van walvisachtigen te eisen, maar dit onder de vorm van een aalmoes. Deze bestond uit een participatie in elke boot, die gedurende het haringseizoen aan de vangsten deelgenomen had en, voor wat de toevallige vangst van een grote zeevis of walvis betrof, uit een stuk vlees uit de staart. De participatie in elke boot kwam neer op de helft van wat als part aan elk lid van de gewone bemanning toekwam. Hetzelfde kapittel ontving in 1121 van de graaf van Boulogne, tijdens het visseizoen van de haring en de makreel, het recht op een soortgelijke participatie in de boten van Witzand (3).

Bonen en Witzand, waar dus in het begin van de twaalfde eeuw, door de Kerk, op de vangst van haring en andere vis een klein deel van de productie in natura of van de winst onder de vorm van een part werd geïnd, lagen aan de kust van het bisdom Terwaan. Aldaar werd in de periode 1179-1183 door toedoen van dit bisdom, de graaf van Vlaanderen, Filips van de Elzas, en de pauselijke curie in niet minder dan zestien parochies, van Kales tot Nieuwpoort, de heffing van het haringtiend wettelijk ingevoerd en dit niet onder de vorm van een "elemosina" of aalmoes, maar onder die van een "decima". Deze bevoorrechtiging gebeurde ten bate van een viertal abdijen in het genoemde kustgebied. Daaronder bevond zich de Sint-Niklaasabdij van Veurne, die het betrokken privilege verkreeg te Nieuwpoort en te Oostduinkerke in 1183 (4). De invoering van het haringtiend te Kales en te Grevelinge stuitte er weliswaar aanvankelijk op hevig verzet vanwege de plaatselijke vissers, maar achteraf blijkt de heffing jaarlijks ongeveer normaal te hebben plaatsgegrepen (5). Voortaan diende in elke parochie, onderworpen aan deze inning, de opbrengst van het tiend gelijkelijk verdeeld te worden

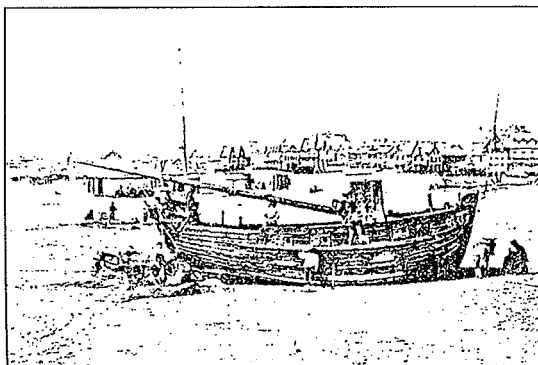
onder drie rechthebbende instanties, namelijk de abdij, die er voor de geestelijke zorg door collatie van de bedieningen instond, de pastoor en de armendis (6). Over de juiste draagwijdte van het haringtiend inzake de modaliteiten van de heffing ervan, namelijk van de voet waarop die moest plaatsgrijpen, vernemen we niets uit de schenkings- en bekrachtigingsoorkonden uit de periode 1179-1183 en volgende jaren. Blijkbaar werd het tiend als "decima" toen nog werkelijk als een tiende gedeelte van de vangst of enigszins als een mildering ervan opgevat. Althans in 1187 zien we Filips van de Elzas, de graaf zelf, van de opbrengst aan haring in zijn domein te Mardyck, namelijk 13 last, een last ervan als "decima" aan de kerk afstaan (7).

Van oorspronkelijk een heffing in natura werd het haringtiend omstreeks 1200 een in geld. Dit is duidelijk af te leiden uit de overeenkomst, die in februari 1208 of 1209, tot verlichting van de last van het tiend, maar eveneens tot strengere controle van diens uitbetaling, tussen de abdij van Sint-Winoksbergen en de stuurliu van de stad Mardyck, door de bemiddeling van zekere kerkelijke instanties, afgesloten kon worden. Voortaan zou het bedrag van het haringtiend in geld volgens welbepaalde normen berekend worden, namelijk op basis van het aantal leden of vennoten, die per boot de bemanning ervan uitmaakten en in de uitrusting van het vaartuig elk twee persoonlijke netten geleverd hadden, dit naast de gepresteerde arbeid tijdens de haringcampagne. In het geval van een boot met een bemanning van meer dan 13 koppen bedroeg het verschuldigde tiend, volgens de nieuwe regeling, zoveel als wat een bemanningslid als part of aandeel in de gemaakte winst te krijgen had. Voor een bemanning van 13 koppen en minder tot 7 stond het tiend gelijk aan de helft van zulk een part en voor een van de 7 koppen en minder aan een vierde ervan (8). Wat bij deze aantallen inzake de manschappen van de boten de aandacht trekt, is de becijfering in onpare getallen, hetgeen ongetwijfeld in verband dient te worden gebracht met de aard van de vissersvaartuigen, namelijk roeiboten, elk voorzien van een bepaald aantal roeibanken, allemaal telkens met twee zitplaatsen. Daar was daarnaast dus telkens ook de staand- of zitplaats van de stuurman van de betrokken boot mede inbegrepen, vermits die als hoofd van de bemanning, staande of zittend, het roer hanterend, voor het besturen van het vaartuig instond. Het totaal aan manschappen op elke boot was bijgevolg meestal gebonden aan een onpaar getal. Juist dit cijfer is belangrijk voor de grootte en de aard van het ingezette vaartuig. Te Mardyck, in het begin van de dertiende eeuw, waren er dus boten met respectievelijk elk 6 of minder roeiers en 12 of meer roeiers, met daar tussenin eenheden met 8 of 10 roeiers, iets wat ook in sommige Engelse havens voorkwam (9). Bovendien bestonden er, volgens de besproken overeenkomst, te Mardyck, ook vissersvaartuigen met elk 14 of meer roeiers, maar dan heel waarschijnlijk in mindere mate dan voor de gewone kleinere eenheden. Voor het overige ligt het voor de hand dat sommige boten of zelfs de meeste, niet alleen met roeiriemen voortbewogen, maar eveneens bezeild konden worden, wat toen meer en meer een vereiste werd voor de

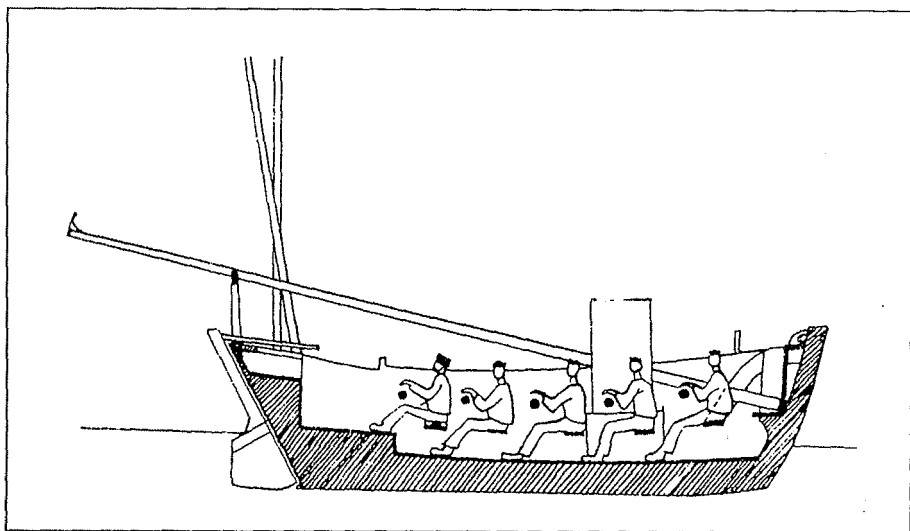
visserij op een zekere afstand van de Vlaamse kust, meer bepaald in het Noordzeegebied nabij de kusten van Zuidoost-Engeland (10).

De bijzonderheden over de heffing van het haringtiend, waarover we voor Mardycck beschikken, kunnen we toetsen aan diegene die we hebben voor Nieuwpoort. Aldaar was, zoals te Mardycck, de inning van het tiend in 1183 ingesteld, en wel door toedoen achtereenvolgens van de graaf van Vlaanderen, Filips van de Elzas, Desiderius, bisschop van Terwaan en Lucius III, paus van Rome (11). Volgens een scheidsrechterlijke regeling, getroffen door de burgemeesters en schepenen van Nieuwpoort in mei 1247 in een geschil betreffende de heffing van het haringtiend tussen de abdij Sint-Niklaas van Veurne en de plaatselijke vissers, diende voor de modaliteiten ervan, rekening te worden gehouden met het aantal bemanningsleden van elke boot en dus ook met de grootte van het vaartuig, steeds volgens de toen gangbare "lex navium". Voortaan kwam alleen de eigenlijke periode van de vangst van volle haring, beginnend omstreeks Sint-Michielsdag, d.i. 29 september, en eindigend acht dagen na Sint-Maartensdag, d.i. 18 november of daaromtrent, voor de inning van het tiend in aanmerking. Ook te Nieuwpoort ging het om bemanningen met een onpaar aantal leden telkens per boot en om vennoten, die recht hadden op een aandeel in de winst krachtens de individuele levering van twee netten en de gepresteerde arbeid in verband met de scheepvaart en de visvangst. Daarop steunde dan ook de evaluatie van het aan de Kerk verschuldigde haringtiend. Dit bedroeg voor een boot met een bemanning van 13 of meer koppen, d.w.z. 12 roeiers en een stuurman, een volledig tiend, gelijk aan het part van een vennoot. Voor een vaartuig met 11 en minder koppen boven de 7, stond het haringtiend gelijk aan een half vennotenaandeel en voor een boot met 7 bemanningsleden en minder bedroeg het een vierde (12). De kleinste boot was een "slabbert" of jol van een groter vaartuig. Hij diende voor de proefvangsten en bood slechts plaats aan 5 manschappen (13). Opvallend in de overeenkomst is het onderscheid tussen de boten met respectievelijk 13 en 11 man aan boord, met weglating van een categorie met 10 man, wat nogmaals wijst, volgens onze bescheiden mening, op roeiboten met een aantal roeibanken, telkens met twee zitplaatsen, en een staanplaats voor de stuurman. Over de aard van het roer zelf, d.w.z. of de boten al voorzien waren van een stevenroer, dan wel van een verplaatsbaar stuurboordroer, dus van een van beide, vernemen we niets.

De gegevens over de verschillende categorieën van vissersboten te Mardycck en

Nieuwpoort in de eerste helft van de dertiende eeuw kunnen worden aangevuld met soortgelijke specificaties aangaande de vaartuigen te Duinkerke. Inderdaad, in februari 1254 vaardigden de schepenen van deze stad een ordonnantie uit betreffende een heffing op de boten en schepen van allerlei aard, waaronder ook die gebruikt voor de jaarlijkse haringvangst en voorzien van roeibanken. In de toen getroffen maatregel werd een grondig onderscheid gemaakt tussen de vaartuigen van de categorie van beneden de tien en een halve bank, en die van de categorie van tien en een halve bank en daarboven. De kleinste eenheid heette "virbanket", omdat ze voorzien was, zoals haar naam het aanduidde, van vier roeibanken en dus bemand met acht roeiers buiten de stuurman. De Duinkerkse boot voorzien van tien en een halve bank had dus volgens dezelfde normen een bemanning van twintig roeiers en een roerganger. Naast dat type van boot of schip waren er te Duinkerke, volgens genoemde schepenbrief, zelfs nog grotere eenheden, maar die moeten toch eerder zeldzaam geweest zijn (14). Wat er ook van zij, daaruit kunnen we besluiten dat er te Mardyck en Nieuwpoort omstreeks 1250 wel degelijk vissersboten moeten bestaan hebben van de categorie met

een bemanning van meer dan 13 koppen, gaande misschien uitzonderlijk tot een twintigtal.

Te Nieuwpoort gaf het akkoord van 1247 betreffende de modaliteiten van de heffing van het aldaar geheven haringtiend in het begin van de veertiende eeuw aanleiding tot een nieuw geschil tussen de Sint-Niklaasabdij van Veurne en de plaatselijke vissers. Dit gebeurde dus in de troebele periode van de opstand en de oorlog van het graafschap Vlaanderen tegen de Franse koning. Robert van Bethune, die in 1305 zijn vader Gwijde van Dampierre als graaf opgevolgd had, deed in

deze zaak op 18 november van dat jaar een arbitrale uitspraak in verband met de juiste interpretatie van de Nieuwpoortse schepenbrief van 1247 en tot regeling van de kwestie van de door de vissers nog te storten achterstallige tiendegelden. In de oorkonde daarover vinden we de Nieuwpoortse vissersboten nogmaals ingedeeld in drie categorieën, maar dan blijkbaar aangepast aan de nieuwe vereisten inzake hun bemanningen. Inderdaad, voortaan behoorden tot de eerste categorie alle vaartuigen met 12 opvarenden of meer, tot de tweede categorie de vaartuigen met 11 tot meer dan 7 manschappen en tot de laatste categorie de boten met 7 of minder koppen. Eigenaardig is wel dat in deze opsomming uitdrukkelijk van vaartuigen met hetzij 10, 9 of 8 manschappen sprake is. De samenstelling van bemanningen was dus niet meer dezelfde als vroeger. Blijkbaar had dit te maken met de toenmaals groeiende uitbreiding van de haringvisserij in het Noordzeegebied, waarbij het zeilschip meer en meer de roei-boot verdrong. Wat er ook moge van zijn, de waardebepaling van het tiend bleef zoals ze sinds lang was vastgelegd, namelijk op een volledig aandeel in de eerste categorie van boten, zoals zulk een part toekwam aan een lid van de bemanning wegens de inbreng van twee netten en de geleverde arbeid, op de helft van een dergelijk part in de tweede categorie en op een vierde in de laagste categorie (15). De opbrengst van het jaarlijks geïnde haringtiend diende steeds als vroeger onder de drie rechthebbende kerkelijke instanties te Nieuwpoort gelijkelijk verdeeld te worden. Voor het overige bepaalde de regeling van 1305 de uitbetaling van de achterstallige tiendegelden op vrijwillige basis, wat inhield dat ze niet noodzakelijk diende te geschieden, wat op de volledige of gedeeltelijke kwijtschelding van die schuld neerkwam. Voor het overige was er nog de instelling of verscherping van de controle op de berekening en de inning van het tiend (16).

De juiste toepassing van de modaliteiten inzake de heffing van het haringtiend te Nieuwpoort kwam op het einde van de veertiende eeuw sterk in het gedrang, blijkbaar wegens de verdere evolutie in het haringbedrijf, meer bepaald voor wat betrof de verkoop van de aangevoerde verse vis. Dit laatste was de taak geworden of aan het worden van een tussenpersoon, de waard, daar die voortaan daardoor de financiën van de stuurman en diens vennoten behartigde. Dit is ongetwijfeld af te leiden uit de bewering van de stuurman en hun vennoten "dat zij ne gheen deel, noch tiend sculdich waren, het ne waren dat zij te boven ghinghen van ghewinne boven kosten". De vissers zouden toen inderdaad "langhe tijd belet ende inpechement ghedaen hebben in vorseide tiende ende helich deel niet te betaelne". Wat er ook van zij, er drong zich een nieuwe regeling op, aangezien de kerkelijke instanties de hen vroeger toegekende bevoorrechtiging en de bekrachtigingen ervan door middel van oorkonden konden voorleggen. Nadat in deze zaak door de betrokkenen op de burgemeesters en schepenen van de stad een beroep was gedaan, legden die aan de stuurman en hun vennoten de toepassing op van geheel nieuwe modaliteiten inzake de heffing van het haringtiend, dit door middel van een stedelijke verordening uitgevaardigd op 4 december 1399. Voor

de evaluatie van het verschuldigd tiend kwam voortaan niet meer in aanmerking de indeling van de vissersvaartuigen in drie categorieën, noch het aantal van elke bemanning, maar wel de som of de sommen geld opgeleverd door de verkoop van de in eigen haven of elders geloste verse haring. De voet, waarop het gezamenlijk kerkelijk aandeel daarin diende te worden berekend, werd vastgesteld op 18 penningen parisis per pond groten en dit "zonder eenighe minderinghe ende afslaan van costen of van andren dinghen", gedaan tijdens de "zevaerd" (17). Daar een pond groten in Vlaamse munt bestond uit twaalf pond parisis, elk van 240 penningen, d.i. in totaal 2.880 penningen parisis, kwam de heffing in het vervolg dus neer op minder dan 1 %, meer bepaald op zowat 0,6 %, wat miniem geacht kan worden en dus meer op een aalmoes neerkwam. De aanduiding van twee soorten munt voor de evaluatie van het verschuldigde tiend doet evenwel vermoeden dat per pond groten een zuivere winst van een pond parisis in rekening kon worden gebracht, zodat een aandeel van 18 penningen parisis feitelijk dan neerkwam op 7,5 %, wat dichterbij het begrip van de tiendeheffing stond, maar dat is maar een veronderstelling. Overigens kunnen we alleen maar van 1458 af de juiste jaarlijkse opbrengst van het haringtiend berekenen, dit dankzij de Nieuwpoortse kerk- en disrekeningen, waarin het telkens gaat over een derde van het betrokken aandeel. Zo bedroeg de opbrengst van het volledige tiend, dus de som van de drie derden, in 1460 niet minder dan 60 pond parisis, maar in 1472 slechts 14 pond 2 schellingen parisis, wat te maken had met de zeer wisselvallige resultaten van de haringvangsten (18).

De nieuwe modaliteiten inzake de berekening van het haringtiend, zoals die in 1399 door de Nieuwpoortse schepenen getroffen werden, laten ons niet meer toe de aard van de vissersvaartuigen en de samenstelling van hun bemanningen na te gaan. Daarvoor moeten we voor de jaren die daarop volgden op andere bronnen een beroep doen, o.m. op de vrijgeleiden die in 1442 en 1443 door de Engelse kroon aan de vissers van Duinkerke, Nieuwpoort, Lombardsijde en Walravensijde of Raversijde verstrekt geworden waren. In 1443 bedroeg het gemiddeld aantal manschappen aan boord van de vissersboten, met inbegrip van de stuurman en diens deelgenoot-koopman, voor Duinkerke 13 tot 14 koppen, voor Nieuwpoort 16 koppen en voor Lombardsijde en Walravensijde zowat 20 koppen (19). Daar we zulke talrijke bemanningen reeds in het begin van de veertiende eeuw op de vissersvaartuigen aantreffen, mogen we daaruit wellicht besluiten dat in de eerste helft van de vijftiende eeuw de Vlaamse vissersboten, waaronder de zogenaamde "corvers", hoofdzakelijk nog bestonden uit vaartuigen waarmee zowel geroeid als gezeild kon worden. Eerst omstreeks 1450 kwam de haringbuis in gebruik en dit type was een zeilschip waarmee eventueel nog geroeid kon worden (20).

Noten

- (1) J.L. Walch, Karolus Magnus. Amsterdam, 1947, p. 123.
- (2) "...Omnem decimam piscium suorum, scilicet anguillorum et aliorum generum, in villa Bruchburch..." A. Fayen, Liber traditionem Sancti Petri Blandiniensis. Gent, 1906, p. 106, nr. 115.
- (3) E. Deseille, Etude sur les origines de la pêche à Boulogne-sur-Mer, 932-1550, dans les Mémoires de la Société académique de l'arrondissement de Boulogne-sur-Mer, tome V. Boulogne-sur-Mer, 1873-1876, pp. 86-87, met verwijzing naar een oorkonde van graaf Eustache III van Boulogne van 1121. - Soortgelijk voorrecht van tiendeheffing genoot de abdij Sint-Wulmar eveneens te Wissant of Witzand "tempore allecium et magarum", volgens een oorkonde van dezelfde graaf uit hetzelfde jaar. Rijsel, Archives départementales du Pas-de-Calais, A 4/5. - De term "maga" betekende makreel.
- (4) Het initiatief van de invoering van de heffing van het haringtiend was uitgegaan van de abdij Sint-Bertinus gevestigd te Sint-Omaars. Deze kloostergemeenschap had daartoe reeds in 1179 de nodige stappen bij de geestelijke en andere autoriteiten gedaan. De drie andere abdijen waren die van O.-L.-Vrouw van Capelle te Marck bij Kales, Sint-Winoksbergen in die stad, en Sint-Niklaas te Veurne. R. Degryse, Vlaanderens haringvisserij in de middeleeuwen, in Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis "Société d'Emulation" te Brugge, dl LXXXII, 1939. Brugge, 1939-1945, pp. 185-204. Zie p. 191.
- (5) Ibidem, p. 192. - R. Degryse, Vlaanderens haringbedrijf in de middeleeuwen. Antwerpen, 1944, pp. 64-65.
- (6) "quod nos elemosinam quandam, quae vulgariter decimam allecium nuncupatur, ex pia devotione statutam ab antiquo tripliciter divisam, unam partem scilicet personae parochialis ecclesiae nostra, secundam fabricae ejusdem ecclesiae et tertiam pauperibus a sexaginta annis et amplius elapsis... solvimus." Passage uit een zogezegde brief van de parochianen van Nieuwpoort, gestuurd naar de paus in 1183, maar waarvan de tekst alleen zou bewaard zijn in een vidimus van 23 november 1235. De Nieuwpoortse parochianen zouden in 1183 bevestigd hebben toen sinds een zestigtal jaren jaarlijks het haringtiend aan de kerkelijke instanties te hebben vereffend. F. Van de Putte, La pêche du hareng sur les côtes de Flandre au moyen âge, Handelingen (Annales) van het Genootschap voor Geschiedenis "Société d'Emulation" te Brugge, dl VII, of 2e serie, dl III. Brugge, 1845, pp. 339-352, betreffende de haringvisserij te Nieuwpoort met de tekst van acht oorkonden in bijlage. Zie bijlage IV, evenals de bijlagen I, II, III en V, pp. 334-347.
- (7) "Mardic. Anno M^cC^oLXXX^oVII^o (Ratio...): ... Allecia 13 last... Datum decime 1 last." A. Verhulst en M. Gysseling, Le compte général de 1187, connu sous le nom de Gros Brief. Uitgave van de Koninklijke Belgische Academie, Koninklijke Commissie voor Geschiedenis. Brussel, 1962, pp. 89, noot 4, en 190. - Op te merken is dat de graaf, naast dit tiend ten bedrage van 1 last, ook nog zowat 2 1/2 last 300 stuks haring aan renten had uitgekeerd, maar dan aan andere geestelijke instanties en rechthebbenden dan de plaatselijke kerk.
- (8) "dabunt de cetero singuli stirmanni, qui fuerint parrochiani de Mardic... plenam et totalem unius hominis partem, sicut cum contingit in navi ex labore cum duobus retibus quibus ipse presidet in propria persona. Talis erit lex navium cum tresdecim hominibus et supra. A tresdecim autem et infra usque ad septem dabunt dimidiam partem unius hominis. A septem vero et infra dabunt quartam partem." A. Wauters, Les libertés communales. Brussel, 1878, p. 65. Oorkonde uit het cartularium van de abdij van Sint-Winoksbergen, gedateerd februari 1208 of 1209, naargelang de toen gebruikte stijl.

(9) In een akte van de abdij van Fécamp, in Normandië, uit de jaren 1140-1189, in verband met door dit klooster in de Engelse haven Rye gegeven haringtonden, worden de vissersboten ingedeeld in twee categorieën: de eenheden met 8 tot 12 "remigantes" of roeiers en die met minder dan 8. Voor de eerste categorie was het tiend vastgesteld op het volledig aandeel in de vangst, zoals dit toekwam aan een roeier, en voor de tweede categorie op de helft van zulk een part. In genoemde oorkonde is er dus uitdrukkelijk sprake van roeiers. E. Dardel, *La pêche harenguière en France*. Parijs, 1941, p. 42, noot 4.

(10) R. Degryse, *La pêche et la marine dunkerquoises vers 1300*, in *Mededelingen van de Marine Academie*, dl XIII. Antwerpen, 1961, pp. 21-32.

(11) F. Van de Putte, *La pêche du hareng*, o.c., pp. 344-347, bewijsstukken nrs. I, II en V.

(12) "Lex navium talis est. Navis cum tredecim hominibus et supra, dabit integram partem unius hominis, sicut possidet in navi, cum duobus retribus et labore suo. Navis cum undecim hominibus et inferius usque ad septem, dabit dimidiam partem. Navis cum septem et inferius, dabit quartam partem... He partes debent dividi in tres partes: una pars ad fabricam ecclesie nostre spectat, alia ad mensam pauperam verecundorum ville nostre, et tertia pars abbati et conventui S. Nicolai Furnensis." Ibidem, p. 348, bewijsstuk nr. VI. - L. Gilliodts - Van Severen, *Coutumes de la ville et du port de Nieuport*. Brussel, 1901, pp. 158-159, document nr. X, dezelfde oorkonde.

(13) Ibidem, zelfde bewijsstuk, oorkonde van mei 1247.

(14) "quod usus et consuetudo de Duncerka, videlicet de navibus alecium et de omnibus navibus, ad hiis que vocantur virbanket usque ad illas que partificant in decem et dimidiam solvunt quinquaginta denarios, et que partificant in decem et dimidium et ultra solvunt centum denarios, nec etiam de navibus prenotatis ultra summam et numerum quam habent, nihil solvunt". Gepubliceerd in: *Bulletin de la Commission royale d'Histoire de Belgique*, 4e série, t. 2, p. 198.

(15) "Primo quod piscatores navigantes in mari pro allecibus capiendis ducendis navem, habentem in se duodecim homines vel supra, debeant solvere integram partem unius hominis sicut possidet in navi cum duobus retribus et labore suo. Navis autem cum undecim, seu decem aut novem, sive octo hominibus, dimidiam. Et navis cum septem hominibus vel infra, quartam partem unius hominis..." F. Van de Putte, o.c., p. 351, bewijsstuk nr. VIII.

(16) Ibidem, dezelfde oorkonde van 18 november 1305.

(17) Brugge, Rijksarchief, fonds Oud Archief Nieuwpoort, inventaris L. Van Werveke, nr. 4711, charter nr. 40.

(18) R. Degryse, *de Omvang van Vlaanderens haring- en zoutevisbedrijf op het einde van het Frans-Bourgonisch conflict (1482)*, in *Mededelingen van de Marine Academie*, dl XV, Antwerpen, 1963, pp. 31-80. Op pagina 41: onjuiste berekening van de waardebepaling van het jaarlijks geheven haringtiend te Nieuwpoort, wegens de gelijkstelling van het pond Vlaamse groten met het pond parisis, wat foutief is. Het juiste bedrag van het tiend op de opbrengst van de verkoop van de verse haring is in dat artikel te verbeteren als volgt: 18 penningen per pond groten (in plaats van per pond parisis), wat dus op ongeveer 0,6 % van de som of sommen neerkwam. - Ibidem, p. 55: statistiek van de opbrengst van de in drie te verdelen opbrengst van het tiend, periode 1458-1485. Daarin is in de titel te verbeteren: $\pm 0,6$ % in plaats van 7,5 % en $\pm 0,2$ % in plaats van 2,5 %.

(19) R. Degryse, *De Vlaamse haringvisserij onder Engelse vrijgeleide van 1441 tot 1444*, in *de Mededelingen van de Marine Academie van België*, dl XXI. Antwerpen, 1969-1970, pp. 1-36. Zie p. 8.

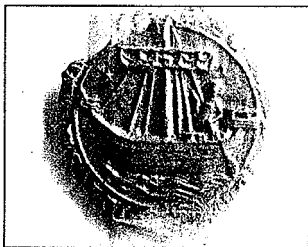
(20) R. Degryse, Van "buza" tot "buis", de ontwikkeling van het Vlaamse vissersvaartuig (12e-16e eeuw), in *Ostendiana*, dl. V. Oostende, 1972, pp. 137-158, zie pp. 143-147.

Bijlagen

Akte van de beslechting door de burgemeesters en schepenen van de stad Nieuwpoort van het geschil tussen de plaatselijke kerkelijke instanties enerzijds en de inheemse vissers van de verse haring anderzijds inzake de modaliteiten van de heffing en de waardebeoordeling van het kerkelijk tiend van de haringvangst, zoals die voortaan moesten gelden na elk haringseizoen. Die kwamen neer op de betaling van 18 penningen parisis per pond groten, opgebracht door de verkoop van de aangevoerde en verkochte verse haring, zonder nog rekening te houden met de vroegere criteria, zoals de periode van de haringvangst, de grootte van de vissersvaartuigen en het aantal bemanningsleden per schip.

Brugge, Rijksarchief, Oud Archief Nieuwpoort, inventaris nr. 4711, charter nr. 40, gedateerd 4 december 1399.

Oorkonde op perkament met uithangende zegel, vertonend aan de voorzijde een zeilvaartuig, bestuurd aan stuurboordzijde door een staande stuurman.

Allen den ghenen die diese presente lettren zullen zien of horen lezen, burchmeesters ende scepenen van der stede van der Nieupoort, salut. Wij doen te wete ne dat ute dien dat een ghescil was ende langhe hadde ghezijn tusschen den abt ende den convente van der abdije van Sinte Niclaus te Veurne, kercmeesters ende dischmeesters van der Nieupoort of ene zide ende den visschers van den verschen haringhe van der Nieupoort of ander zide, omme dies dat de vorseide abt ende convent, kercmeesters ende dischmeesters vorseid den vorseiden visschers heesschende waren tiende van haringhe, dat men schelt helich deel, van elken scepe dat ter zee voere, naer der voorme, costume ende ordinanche van den privilegen die de abt ende convent, kercmeesters ende dischmeesters vorseid daer of hebben ghemaect, gheordineert ende ghegheven bi wilen eer moghenden prinsen Philippe ende Robrechte, graven van Vlaendre, Desiderius, bisschop van Tarenburgh, Lucius, paus, ende onzen vorders, burghmeesters ende scepenen van der Nieupoort, daer god de zielen of hebbe moete, van den welken privilegen ons de abt vorseid ten vullen heift ghinformeert ende den visschers vorseid der tieghen zegghende dat zij ne gheen deel noch tiend sculdich waren, het ne waren dat zij te boven ghinghen boven costen ende zij den abt ende convente, kercmeester ende dischmeesters vorseid langhe tijd belet ende inpechement ghedaen hadden in vorseide tiende ende helich deel niet te betaelne. Wij, ghemerct de inconveniensen ende grieve die hier of vallen mochte, bi goeder deliberacie ende vor-

zienichede, hebben de vorseide partijen om pays ende ruste vor ons verghadert ende an hemleden beghaert dat zij van desen discorde ende allen andren diere ute spruten mochten te onser ordinanche wilden bliven. De welke vorseide partyen wel bedocht wezende zijns gheheelicke bleven in onze ordinanche omme te houdene goed vast ende ghestade al tghint dat wij burchmeesters ende scepenen vorseid der of zouden ordineren, segghen ende termineren.

Ende wij burghmeesters ende scepenen vorseid tlast hier of ghenomen hebbende ende machtich wezende bi presente van den partyen vorseid, tvorseid ghescil ende discoort te slitene ende te termineeren, ghemerct de ghiften van den bisscop ende paus ende de goede ordinanche van den princhen ende onzen goeden vorders in tselve stic hier te voren ghedaen wezende ende tgoede recht dat de abt ende convente, kercmeesters ende dischmeesters vorseid in tvorseid stic bi cauzen van den vorseiden privilegen ende ordinanchen hebben. Ende tgroote grief in twelke dat onze poorters ende onderzaten bi virtuten ende crachten van den privilegen, ordinanchen vorseid vallen ende commen mochten. Ende ooc de broeschheide ende tghebrec van der werelt, hebben ghezeit ende zegghen onze zeggelijc ende ordinanche in dezer manieren.

Eerst dat alle schepe, grote ende clene, hoe vele of hoe lettelt man dat zij voeren ende voeren zullen, nu vordan ter zee varende omme harijnc te vanghene, van zo wat tiden dat zij ter zee varen ende hoe langhe dat zire varen, van alle den haringhe, die zij binnen der tijd vanghen ende versch vercopen, zo waer ende in wat lande, dat zine vercopen, dat zij van elken ponde grote Vlaendersscher munte, dat zij maken zullen, zullen gheven in rechten helich dele ende tienden den abt ende convente, kercmeesters ende dischmeesters vorseid XVIII penninghe parisis Vlaendersscher munten zonder enighe minderinghe ende afslaen van costen of van andren dinghen bi hem leden binnen der vorseiden zevaerd ghedaen wezende. Ende dese vorseide XVIII d[eniere] zal men deelen in drien, dats te wetene, teen derdendeel der kerke van der Nieupoort ende tander derdendeel den dissche van der Nieupoort ende tarde derdendeel der abdye van Sint Niclaus te Veurne, hier bi zo zullen de vorseide abt, kercmeesters ende dischmeesters de vorseide visschers ende zeelieden quite schelden van allen achterstellen ende calaengen verleden tote den daghe van heden, behouden altoos in toecomenden tiden de signerye ende constrainte van den ordinanchen bi den grave Robrechte hier te voren ghemaect. Ende waert zo dat in enighe toecomenden tiden enich twifel in dit zegghelijc ende ordinanche ware, dat reserveren ende houden wij tons waerd ende tonzer naercommers burgmeesters ende scepenen, wezende omme dat te verclaerzene ende te ordinerne naer dat de sticken ende tiden ghelegghen werden, behouden elcx recht, ende deze ordinanche ontvinghen de vorseide partijen in onze presentie over goed.

In kennessen der waerheden zo hebben wij, burgmeesters ende scepenen vorseid,

deze presente leeren ende ordinaische bezeghelt met den ghemenen zeghel van onzer stede luut hanghende.

Dit was ghedaen int jaer ons Heren als men screef dusentich drie hondert neghe-
ne ende neghentich op den vierden dach in december.

Zegel van de stad Nieuwpoort van na 1383, bevestigd aan oorkonden van 1389, (4 dec.) 1399 en 1407. Het vertoont een vaartuig in klinkbouw met midscheeps een mast met enkele ra. De stuurman bevindt zich aan bakboord, tussen het achterkastel en een boordverhoging met opening, wat aan een reitengat doet denken. In 1389 wordt dit zegel bestempeld als zijnde de "stede zeghele van cau-
sen", toen gebruikt "in absentiën van den groten zeghele". Brussel, ARA, Fonds Oorkonden van Vlaanderen, dl. I, nr. 862, akte van 8 januari 1389, n.s. - De Ghellinck Vaeenewyck, *Sceaux et armoiries de la Flandre*. Parijs, 1935, p. 272. - R. Laurent, *De zegels en de zee. De evolutie van de scheepsbouwkunde aan de hand van zegels van de XIIIde tot de XVde eeuw*. Uitgave van het Algemeen Rijksarchief. Brussel, 1987, p. 12, nr. 32 en afbeelding 17.

Te Berck, aan de Franse kust van het Nauw van Kales, gelegen meer bepaald in het arrondissement Montreuil-sur-Mer, bleef tot ver in de negentiende eeuw dit type van vissersboot in gebruik. Het was een soort hoeker, "cordier" genaamd, waarmee zowel geroeid als gezeild kon worden. De bemanning ervan bestond uit 10 gezellen-roeiërs en een stuurman, wat doet denken aan die van de Nieuwpoortse boten in 1247 en 1305, waarvan sommige "cum undecim hominibus", d.i. met elf koppen. Zie op de tekening hierboven de plaats in de "cordier" van de vijf doften of roeibanken en let op de strijkbare mast. Voor meer commentaar: F. Beaudouin, *Le bateau de Berck*. Université de Paris. Mémoires de l'Institut d'Ethnologie, Musée de l'Homme, Paris. - Uit de bibliotheek van het Nationaal Visserijmuseum van Oostduinkerke, conservator de heer Willem Lanszweert, die we hier voor zijn medewerking bedanken.

Summary

The fishing boats and the payment of tithes in Nieuwpoort in the late middle ages (1183-1399)

During the last centuries of the middle ages, the Saint-Nicholas abbey of Furnes received at Nieuwpoort (Nieuport) a tenth, levied on the fishing by the inhabitants of herring in the North Sea. This payment of tithes was permitted by the consent of the counts of Flanders and the pope for the benefit of the abbey, the parochial church and the local services for assistance of the poor. The tenth was a levying according to the number of the crew in each fishing boat, varying from

fewer than seven to more than thirteen men, figures certainly significant for the members of each crew. They are supposing the use of rowing boats and crews, composed in each vessel mostly of a pair number of oarsmen and one helmsman, such as usual in the French city of Berck-Plage until the 19th century. In 1399, the tithes levied at Nieuwpoort by the church of Furnes were replaced by a small part in the fetch made in the trade of fresh herring, unloaded by the local fishermen.

Résumé

Les bateaux de pêche et le prélèvement des dîmes à Nieuport (1183-1399)

Aux XIIe, XIIIe et XIVe siècles, l'abbaye Saint-Nicolas de Furnes jouissait du privilège de faire prélever à Nieuport une dîme sur le hareng frais, débarqué par les pêcheurs locaux pendant la harengaison annuelle. Les profits de ce prélèvement allaient à l'abbaye, au curé de l'église paroissiale de la ville et à la table des pauvres. Le taux de la perception dépendait du nombre de l'équipage dans chaque bateau de pêche, variant de moins sept à plus de treize hommes. Ces chiffres impairs sont significatifs pour la composition de chaque équipage. Ils laissent présumer que dans la plupart des bateaux, l'équipage consistait dans un nombre pair de rameurs à côté d'un timonier œuvrant au gouvernail. Il s'agissait donc de grands canots propulsés à la rame, comme à Berck-Plage encore au XIXe siècle. En 1399, l'ancienne dîme fut remplacée par la levée d'une petite portion du produit de la vente du hareng frais. Cette part était environ de 0,6 %.